

Toespraak Rector Symposium Taalbarometer 3: de universiteiten en de stad.

Mijnheer de minister,
Dames en heren,

Laat ik meteen met de deur in huis vallen: waar denken we aan als we het over Brussel hebben? Aan een meervoudige hoofdstad, met Brusselse, Vlaamse, Franstalige, Belgische en Europese instellingen op haar grondgebied? Of misschien wel aan een stad met een torenhoge werkloosheid, die onder jongeren dramatische proporties aanneemt? Bij anderen duiken ongetwijfeld beelden op van overvolle wegen, een gebrek aan properheid, de hoge kostprijs voor kwaliteitsvolle huisvesting of wanneer we het positiever bekijken een groene hoofdstad, met een overdaad aan goede restaurants en een brede variatie aan echte cultuurtempels.

Hoe Brussel ook bekeken wordt, als een troef of als een probleem, zelden wordt de stad geassocieerd met een plaats waar kennis wordt geproduceerd, overgedragen en gevaloriseerd. Nochtans kan het Brussels stadsgewest op het vlak van kennisactiviteiten indrukwekkende cijfers voorleggen. Het Brussels Gewest berekende dat meer dan **90.000 studenten** staan ingeschreven aan meer dan **30 hoger onderwijsinstellingen** in Brussel. Zowat dertig procent onder hen gaat overigens naar een Nederlandstalige universiteit of hogeschool. Ze zijn omkaderd door 17.000 docenten, onderzoekers en administratief en technisch personeel. Dat maakt van Brussel, en niet van Leuven, Gent of Luik, de grootste studentenstad van België. Met zowat **110.000 leden** is de academische gemeenschap in Brussel dus bijzonder uitgebreid. De Vrije Universiteit Brussel neemt daarbij een belangrijke plaats in, met 12.000 studenten, 50.000 alumni, meer dan 6.000 personeelsleden en een universitair ziekenhuis dat gezien mag worden als een speerpunt op medisch, technologisch en ethisch vlak. De Vrije Universiteit Brussel is dan ook de grootste Nederlandstalige private werkgever in de hoofdstad, en meteen groter dan Ford Genk of Opel Antwerpen waren ...

Maar ook buiten de muren van de Brusselse universiteiten en hogescholen is de rijkdom aan kennis en innovatie groot. In totaal zijn er meer dan 15.000 onderzoekers actief in de stad, waarbij het naast de universiteiten en hogescholen gaat om bedrijven, overheidsinstellingen, consultancybureaus en andere kenniscentra. Het mag duidelijk zijn dat Brussel beschikt over een **uitzonderlijke concentratie van onderzoeks- en onderwijsactiviteiten**. Maar die ongelooflijke kritische massa springt niet in het oog in deze grootstad. De verschillende instellingen van het hoger onderwijs baten meer dan 80 sites uit, verspreid over het grondgebied van Brussel. Maar ze zijn te weinig zichtbaar in het straatbeeld en te weinig verknoopt met de stad. Meer dan een derde van de studenten in het Brussels hoger onderwijs zit geconcentreerd in de universitaire wijk, rond de campussen Oefenplein en Solbosch van de VUB en de ULB. Maar er is nog veel werk om deze universitaire wijk meer aanschouwelijk te maken, in de naamgeving, in het straatbeeld en in de geesten. Die *branding* van Brussel als een stad van onderwijs, onderzoek en innovatie moet zowel “extern” als “intern” gerealiseerd worden. Extern door Brussel op de kaart te zetten in Vlaanderen, België en daarbuiten, waarbij heel wat hardnekkige clichés over Brussel zullen moeten sneuvelen. Intern doordat ook de publieke en private actoren die in Brussel zelf actief zijn, deze bijzondere troef van onderwijs, kennis en innovatie zouden moeten opnemen in hun “mentale horizon”. Om aandacht te schenken aan de vele mogelijkheden en noden van deze hoger onderwijsinstellingen, om ze actief te ondersteunen en gebruik te maken van de troeven die ze bieden. Met andere woorden, er is ook vooral een nood om Brussel te leren “denken”

als een stad van onderwijs, onderzoek en innovatie. Als één van de cruciale pilaren van een innovatief stedelijk systeem.

Met haar uitzonderlijke concentratie van onderwijs- en onderzoeksactiviteiten beschikt Brussel dus over heel wat troeven. Maar dat potentieel mag ons niet blind doen staren op de **vele uitdagingen** die er zijn voor de hoger onderwijsinstellingen in deze grootstad. Ik wil daarbij twee dimensies naar voren schuiven die vervat zitten in de term “glocalization”, een vermenging van **globalization** en **localization**. Wat de dimensie ‘globalisering’ betreft hoef ik jullie niet te wijzen op de gedaantewisseling die Brussel de afgelopen decennia heeft doorgemaakt en die van haar een kleine wereldstad heeft gemaakt. Dat uit zich niet alleen in de vestiging van supranationale instellingen zoals de Europese Unie of de NAVO of van internationale bedrijven en organisaties. Ook de Brusselse bevolking zelf is er de veruitwendiging van: vandaag komt meer dan de helft van de Brusselaars voort uit een recente internationale migratiebeweging. Brussel is al een tijdje niet meer de eentalig Franstalige stad die bij velen nog altijd sterk op het netvlies staat gebrand. Het taalbarometeronderzoek, dat uitgevoerd wordt aan de Vrije Universiteit Brussel, zorgt op een wetenschappelijke manier voor de onderbouwing van deze vaststelling: in slechts een op drie Brusselse gezinnen is het Frans de enige thuistaal. In datzelfde onderzoek werden voor Brussel meer dan 100 talen in kaart gebracht, hoewel het Frans, Nederlands en Engels de drie belangrijke contacttalen blijven. Die internationale vitaliteit zorgt er alvast voor dat er heel wat beweegt in Brussel en dat blijkt ook voor het hoger onderwijs het geval te zijn. Het **label Brussel/Europa** zorgt voor een aantrekkingskracht naar buitenlandse instellingen toe en de universiteiten van Boston, Kobe, Kent, Wales en Maastricht en recent de Vlerick-business-school, om er slechts enkele te noemen hebben al een ‘campus’ in Brussel opgericht om te kapitaliseren op Brussel als hoofdstad van Europa. Ook de hoger onderwijsinstellingen die al langer in Brussel actief zijn, zien het groeiend belang van de internationale mobiliteit van studenten, docenten en onderzoekers. Tussen 16 en 33% van de studentenpopulatie van de Brusselse universiteiten is nu al afkomstig uit het buitenland.

In die optiek is het voor de hoger onderwijsinstellingen in Brussel in het algemeen en de Nederlandstalige in het bijzonder belangrijk dat er rekening wordt gehouden met de specificiteit van Brussel als hoofdstad en wereldstad. Het gaat dan niet alleen om bijzondere noden op het vlak van evidente domeinen als mobiliteit en huisvesting, die voor studenten vaak echte knelpunten blijven te zijn. De internationalisering van het hoger onderwijs evoceert eveneens de taalproblematiek. Onder de noemer **Brussels University Alliance** organiseren de Vrije Universiteit Brussel en de Université Libre de Bruxelles zich om samen een reeks meertalige opleidingen aan te bieden. Maar deze internationalisering reikt verder dan het ontwikkelen van een anderstalig opleidingspakket. Brussel heeft in dat verband nood aan een echt internationaal academisch project, naar het voorbeeld van de ‘**Cité Universitaire**’ in Parijs. Daar troepen 6.000 internationale studenten samen. De Vrije Universiteit Brussel is daarom voorstander van de ombouw van de Kazernes in Elsene / Etterbeek tot een geïntegreerde internationale studentensite via publiekprivate samenwerking. Het zou moeten gaan om een multifunctionele site waarbij er betaalbare woningen voor studenten, docenten en onderzoekers worden voorzien naast horeca, winkels, een meertalige basisschool en andere functies. In die optiek kan en moet Brussel zich inschrijven in de creatie van internationale onderzoeks- en onderwijsfaciliteiten. Het potentieel daarvoor is alvast aanwezig en de troeven waarover Brussel beschikt, maken de mogelijkheden legio.

Ik hoop hierbij, mijnheer de minister op uw steun te mogen rekenen voor een overdracht van deze Kazernes naar de Gemeenschappen met een duidelijke functie hierbij voor de VUB en ULB, naast een basisschool, culturele functies etc.

De tweede dimensie die in de eerder genoemde term “glocalisation” vervat ligt, verwijst naar de lokale verankering van de universiteiten en de hogescholen en dus naar een focus op de stad zelf. Het hoofddoel van onderzoek in de universiteiten is om de wetenschappelijke universele kennis te doen evolueren. Maar die kennis heeft niet noodzakelijk een technologische, economische of maatschappelijke finaliteit. Met andere woorden, de opgedane kennis wordt niet altijd in confrontatie of in wisselwerking gebracht met de omgeving waarin de academische instelling actief is en is niet noodzakelijk georiënteerd op grote maatschappelijke vragen en uitdagingen. Ondertussen is de benadering van kennis en innovatie alvast van aard veranderd. Universiteiten en hogescholen beschikken over heel wat **expertise en resultaten die kan ingezet worden om mee oplossingen te helpen zoeken voor dergelijke maatschappelijke uitdagingen**. Het gaat daarbij om veel meer dan enkel het dichten van de kloof tussen wetenschap en samenleving. De kennis die in de universiteiten en hogescholen aanwezig is, kan ook ingezet worden om tegemoet te komen aan de vele concrete uitdagingen waarmee steden en regio's geconfronteerd worden. Het gaat daarbij dus om meer dan de traditionele maatschappelijke dienstverlening, die doorgaans als derde activiteitenpijler van de universiteit staat ingeschreven. Die maatschappelijke dienstverlening werd vaak gezien en uitgevoerd als een vorm van eenrichtingsverkeer en dus een eenzijdige transfer, vanuit de instelling naar de maatschappij. De **innovatiemodus is nu echter meer en meer collaboratief georiënteerd, uitgaande van een wisselwerking tussen academici en maatschappij en dus een tweerichtingsverkeer**. Het gaat niet enkel om een economische finaliteit, gericht op het creëren of ondersteunen van bedrijven of om de transfer van technologie. Met andere woorden, het gaat om veel meer dan de klassieke koppeling tussen onderzoeker en ondernemer. De universiteiten en hogescholen bieden ook heel wat troeven op sociaal en cultureel vlak. In dit model gaat een vermaatschappelijking van de wetenschap (aandacht voor maatschappelijke vragen en uitdagingen in het wetenschappelijk onderzoek en de toepassing ervan) gepaard met een verwetenschappelijking van de maatschappij (de behoefte aan wetenschappelijke kennis en inzichten in de maatschappij). Kennis wordt dan beschouwd als iets dat samen ontwikkeld moet worden met *stakeholders* en eindgebruikers.

Brussel biedt hier opnieuw een mooi voorbeeld van. De uitdagingen op ruimtelijk, sociaal, economisch en cultureel vlak zijn er bijzonder groot. De **economische impact** van de aanwezigheid van hoger onderwijsinstellingen is gekend, onder de vorm van een verankering van hooggeschoolde inwoners, spin offs, patenten, hogere belastingsontvangsten voor overheden, economische groei, en zoveel meer. Maar daarbij worden de **niet-economische finaliteiten** wel eens vergeten. Het belang van de toegang tot en de democratisering van het hoger onderwijs en dus de kansen voor jongeren met een achtergestelde sociaaleconomische achtergrond om verder te studeren en verder te geraken is er slechts één voorbeeld van. Sociale beweging en kritische vorming zijn twee kernwaarden die de Vrije Universiteit Brussel alvast nauw aan het hart liggen. Uiteraard speelt ook de harde infrastructuur en dus het fysieke kapitaal een rol: hoe toegankelijk zijn de campussen of hoe toegankelijk moeten ze zijn voor externe gebruikers? Als we kijken naar de campus Oefenplein van de Vrije Universiteit Brussel, dan moeten we vaststellen dat de gebouwen erg gericht zijn op de site zelf, als het ware met de rug naar de stad gekeerd. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat deze hoger

onderwijsinstellingen in Brussel geen eilanden op zich vormen, zonder band met hun onmiddellijke omgeving? De Vrije Universiteit Brussel heeft hier de laatste jaren alvast belangrijke stappen in gezet, bijvoorbeeld door samenwerking met de omliggende gemeenten op te starten op het vlak van sport, cultuur, mobiliteit, veiligheid, enzovoort.

Naast de kwestie van de bakstenen en het fysieke kapitaal is er uiteraard ook het kenniskapitaal waarover universiteiten en hogescholen beschikken. **Stedelijke strategieën zouden gericht moeten zijn op de rol die dergelijke onderzoekskennis kan spelen voor een stad en zeker voor een wereldstad als Brussel.** Het gaat dan om het creëren van tastbare resultaten die voortvloeien uit een meer nauwe samenwerking tussen onderzoekers, beleidsmakers, ondernemers en de civiele maatschappij. Het doel is om kennis over complexe stedelijke omgevingen bij elkaar te brengen en te koppelen. Het ordewoord dat daarbij gebruikt wordt is het **verhogen van de connectiviteit tussen onderzoeksexpertise en stedelijke stakeholders**. De grote maatschappelijke uitdagingen waarmee Brussel kampt, op het vlak van stedelijke ontwikkeling, onderwijs, werkgelegenheid, mobiliteit, huisvesting, stedelijke ecologie, enzovoort, bieden voor een dergelijke connectiviteit alvast meer dan voldoende stof. De Brusselse academische instellingen beschikken alvast over heel wat expertise die nuttig kan zijn om die uitdagingen van Brussel aan te gaan. Het taalbarometeronderzoek, dat hier wordt voorgesteld, biedt niet alleen een zicht op het taalgebruik van de Brusselaars, maar laat ook toe om de stad en haar inwoners beter te leren kennen en te begrijpen. Het is die kennis, die aanwezig is in de Brusselse universiteiten en hogescholen, die kan en moet worden gedeeld en gekoppeld aan deze van belanghebbenden in de stad. Zo kan er **samen aan Brussel gewerkt worden**. Er bestaan al een aantal instrumenten, die proberen om de kloof tussen kennis en samenleving te dichten, maar er moet nagedacht worden over een meer verdergaande inzet van onderzoeksexpertise, uitgaande van een wisselwerking met stakeholders en eindgebruikers in de stadsregio in functie van de maatschappelijke vragen uitdagingen. Een **“Knowledge Transfer Interface”** zou kunnen instaan voor een dergelijke wetenschapsvalorisatie en kenniskoppeling in twee richtingen.

Kort samengevat:

Om het met de woorden van Dr. Benjamin Barber te zeggen die ik maandag 11. op uitnodiging van Kathleen Van Brempt, Europees Parlements lid voor SP-A heb mogen ontmoeten *“De toekomst is aan de steden”*. Maar de toekomst van de grootsteden, sta mij deze parafrasering toe, is aan de universiteiten en de kenniscentra.

Brussel beschikt over een uitzonderlijke concentratie aan hoger onderwijs- en onderzoeksinstellingen. Maar het is van belang om de troeven van de aanwezigheid van deze instellingen te maximaliseren en het deels onderbenutte potentieel ook effectief om te zetten. Binnen de universiteiten en de hogescholen wordt er alvast hard nagedacht over de verknoping met zowel de wereld als de stad. Maar het is ook aan de publieke actoren om er voor te zorgen dat er een kader gecreëerd wordt waarin onderwijs, onderzoek en innovatie in wisselwerking met de omgeving volledig tot hun recht kunnen komen.